

**ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН**

Черкашина Т. С.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічної теорії та економічної політики

t.cherkashina@hotmail.com

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

В сучасних умовах в Україні проводяться масштабні структурно-ринкові реформи, які охоплюють усі галузі національного господарства та мають на меті прискорення євроінтеграційних процесів і приєднання до єдиної світогосподарської системи. Незважаючи на позитивні наслідки цих реформ (усунення митних бар'єрів, відкриття нових ринків збуту, вільний рух факторів виробництва, доступ до більш дешевих кредитних ресурсів, трансфер новітніх технологій, транзит демократичних інститутів, технологічна модернізація промислових підприємств та ін.), їх реалізація потребує значних фінансових коштів, що спричиняє додаткове навантаження на Державний бюджет України і, зрештою, призводить до його дефіциту та розбалансованості (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів та видатків Державного бюджету України [3]

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Доходи Державного бюджету України, млрд. грн	339,18	357,08	534,69	616,27	793,27	928,11	998,28	1076,02
Видатки Державного бюджету України, млрд. грн	403,4	430,22	576,91	684,74	839,24	985,84	1072,89	1288,02
Дефіцит Державного бюджету України, млрд. грн	-64,71	-78,05	-45,17	-70,13	-47,85	-59,25	-78,05	-217,1
Дефіцит Державного бюджету України, %	-4,45	-4,98	-2,28	-2,94	-1,6	-1,66	-1,96	-5,18

Дані табл. 1 чітко вказують на те, що впродовж 2013-2020 рр. Державний бюджет України був незбалансованим: видатки бюджету суттєво перевищували доходи (у 2013 р. – на 64,71 млрд. грн, у 2014 р. – на 78,05 млрд. грн, у 2015 р. –

на 45,17 млрд. грн, у 2016 р. – на 70,13 млрд. грн, у 2017 р. – на 47,85 млрд. грн, у 2018 р. – на 59,25 млрд. грн, у 2019 р. – на 78,05 млрд. грн, у 2020 р. – на 217,1 млрд. грн), відтак, сальдо Державного бюджету залишалося від’ємним. Разом з цим структурні асиметрії були нестійкими та інколи навіть уривчастими: значне збільшення дефіциту у 2013-2014 рр. (з 64,71 млрд. грн до 78,05 млрд. грн) змінилося суттєвим зменшенням у 2015-2018 рр., коли дефіцит не перевищував 3%; однак у 2020 р. внаслідок поширення гострої респіраторної хвороби COVID-2019 та впровадження карантинних обмежень в Україні та інших країнах світу дефіцит Державного бюджету знову стрімко зріс і досяг критичного значення (-5,18% або 217,1 млрд. грн), що є найгіршим показником за увесь аналізований період. Щодо структури видатків Державного бюджету України, то основну питому вагу складають поточні видатки (понад 90%), причому за період 2013-2020 рр. їх обсяг збільшився майже втричі: з 385,6 млрд. грн до 1193,19 млрд. грн (табл. 2).

Таблиця 2

Структура видатків Державного бюджету України [3]

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Поточні видатки, млрд. грн	385,6	422,82	559,43	658,11	798,58	916,04	998,94	1193,19
оплата праці та нарахування на заробітну праці працівників бюджетної сфери, млрд. грн	61,9	69,28	79,85	105,35	134,78	171,26	210,07	240,54
обслуговування боргових зобов’язань, млрд. грн	31,7	51,02	86,81	97,37	111,48	116,29	119,93	120,69
пенсії та інші соціальні виплати, млрд. грн	61,5	77,15	95,88	143,76	148,98	151,24	182,89	203,48
поточні трансферти, млрд. грн	117,2	146,82	183,09	199,46	274,72	297,69	255,33	201,28
Капітальні видатки, млрд. грн	17,8	7,39	17,48	26,63	40,66	69,8	73,95	94,82
придбання основного капіталу, млрд. грн	10,9	4,58	11,62	15,04	18,5	32,67	30,87	25,83
капітальні трансферти, млрд. грн	6,9	2,82	5,86	11,59	22,17	37,13	43,08	201,28

Зауважимо, що випереджальними темпами зросли витрати на обслуговування державного боргу (на 88,99 млрд. грн або 280,73%), витрати на оплату праці працівників бюджетної сфери (на 178,64 млрд. грн або 288,59%), а

також витрати на виплату пенсій та інших видів соціальної допомоги населенню, насамперед монетизацію пільг і житлових субсидій (на 141,98 млрд. грн або 230,86%). Натомість питома вага капітальних видатків, тобто видатків на придбання та/або реновацію матеріальних і нематеріальних активів, є незначною, хоча вона й повільно збільшується (за період 2013-2020 рр. питома вага капітальних видатків збільшилася майже на 4% (або 77,02 млрд. грн)).

Незбалансованість Державного бюджету України підтверджується й іншими показниками (табл. 3). Щодо сальдо торговельного балансу як складової платіжного балансу України, то завдяки підписанню Угоди про асоціацію з ЄС (27.06.2014 р.) та виходу національних виробників на європейські товарні ринки вдалося досягти тимчасового зменшення дефіциту торговельного балансу (з 9,63% у 2013 р. до 2,64% у 2015 р.). Однак у 2016-2019 рр. знову спостерігалось зростання даного показника (у 2016 р. – на 4,57%, у 2017 р. – на 0,94%, у 2018 р. – на 1,17%, у 2019 р. – на 0,11%), а у 2020 р. через пандемію COVID-2019 та закриття кордонів з ключовими торговельними партнерами (Польщею, Туреччиною і Чехією) стрімко зменшився торговельний оборот, що призвело до зростання від'ємного сальдо платіжного балансу України (до -0,3 млрд. грн) і дефіциту торговельного балансу (на рівні 9,5%).

Таблиця 3

Динаміка показників збалансованості Державного бюджету України [3]

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Відношення дефіциту торговельного балансу до обсягу зовнішньої торгівлі, %	9,63	3,64	2,64	7,21	8,15	9,32	9,43	9,5
Рівень розподілу ВВП через Зведений бюджет, %	30,43	29,11	32,94	32,84	34,09	33,28	34,01	35,38
Видатки Державного бюджету України на одну особу, тис. грн	8,56	10,02	13,49	16,08	19,8	23,39	25,6	30,97
Відношення міжбюджетних трансфертів до ВВП, %	8,2	8,33	8,79	8,2	9,14	8,4	6,55	3,82

У той же час тенденція розподілу ВВП через Зведений бюджет є позитивною і за період 2013-2017 рр. даний показник збільшився на 3,66% (з 30,43% у 2013 р. до 34,09% у 2017 р.), а за період 2018-2020 рр. – ще на 2,1%

(до 35,38% у 2020 р.), що дає змогу стверджувати про певну переорієнтацію бюджетної політики України з вирішення поточних завдань у бік створення належних ринкових та інституційних умов для динамічного інвестиційно-інноваційного розвитку. Окрім цього, загальна макроекономічна стабілізація та відновлення економічного зростання дозволили збільшити видатки на одну особу в Україні майже втричі (з 8,56 тис. грн до 30,97 тис. грн). Втім, величина видатків суттєво різняться по регіонах України: лідерами залишаються Дніпропетровська, Харківська, Львівська, Київська області, а також м. Київ, де станом на 31.12.2020 р. видатки на одну особу становили понад 35 тис. грн, а аутсайдерами є Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська і Луганська області, де видатки Державного бюджету на одну особу не перевищують 20 тис. грн.

Таким чином, проведений аналіз показав, що впродовж 2013-2020 рр. Державний бюджет України був незбалансованим (видатки бюджету суттєво перевищували доходи), причому найбільшими темпами зростали витрати на оплату праці представників бюджетних установ та обслуговування державного боргу. Іншу серйозну проблему створює від'ємне сальдо торговельного балансу країни, що призводить до інвестиційної дисфункції в реальному секторі економіки та зростання споживчих витрат на імпорт. Тому, на думку автора, першочергові заходи уряду України мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, оскільки це сприятиме розширенню експортних можливостей українських виробників, припливу іноземної валюти й відповідно зменшенню залежності національної фінансової системи від міжнародних кредитних організацій.

Список використаних джерел

1. Бойко С.В. Боргове навантаження на Державний бюджет: довгострокові тренди та структурні асиметрії видатків / С.В. Бойко, В.В. Гошовська, В.В. Масалітіна // Проблеми економіки. – 2020. – №1. – С. 241-244.
2. Хомутенко А.В. Сучасна парадигма управління державними фінансами України / А.В. Хомутенко. – К.: ФОП “Гуляєва В.М”, 2019. – 384 с.
3. Все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 01.09.2021).